

ӘОЖ 811. 512.122

ӨЗГЕ ҰЛТ ӨКІЛДЕРІНЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ҮЙРЕТУДЕГІ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҰТЫМДЫ ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Баекина Н.М.

*(п.ғ.м., қазақ тілі кафедрасы, М. Қозыбаев атындағы СҚМУ,
Петропавл қ., Nbaekina@mail.ru)*

Таймуллина Қ.Қ.

*(ф.ғ.м., қазақ тілі кафедрасы, М. Қозыбаев атындағы СҚМУ,
Петропавл қ., Kusni-82@mail.ru)*

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ тілі сабақтарында жаңа технологиялардың қолданылуы қарастырылған. Мемлекеттік тілді оқыту барысында жаңа технологияларды пайдалану бізге әдістемелік әдіс – тәсілдерді дұрыс таңдауға, жұмыс түрлерін түрлендіруге, тыңдаушылардың есінде қаларлықтай, әрі қызықты құрастыруға көмектеседі. Сонымен қатар тыңдаушылардың уәждемесін, жеке және топтық жұмыстардың тиімділігін арттырады.

Түйінді сөздер: әдіс – тәсілдер, тыңдаушылар, игеру, шеберлік, оқу үрдісі, ойын элементтері, қызығушылық, тіл үйрету.

Аннотация

В данной статье рассматривается использование новых технологий на уроках казахского языка, как условие обеспечения современного качества образования. Применение новых технологий в преподавании государственного языка помогает нам подобрать методические приемы и средства, которые позволяют разнообразить формы работы и сделать урок интересным и запоминающимся для обучающихся, а так же повышает мотивацию, стимулирует познавательный интерес и повышает эффективность групповой и самостоятельной работы.

Ключевые слова: методы и приемы, слушатели, освоить, мастерство, учебный процесс, игровые элементы, интерес, обучать языку.

Annotation

This article considers the use of new technologies in Kazakh language lessons as a condition for ensuring the modern quality of education. The use of new technologies in the teaching of the state language helps us to select methodological methods and tools that allow us to diversify the forms of work and make the lesson interesting and memorable for students, as well as increases motivation, stimulates cognitive interest and increases the effectiveness of group and independent work.

Key words: methods and techniques, listeners, master, skill, educational process, game elements, interest, teach the language.

Кіріспе

Бүгінгі білім жүйесі оқыту үдерісінде жаңа әдіс – тәсілдерді, жаңаша идеяларды пайдаланып, келер ұрпаққа тиімді де сапалы білім беруді көздейді.

Педагогика ғылымында оқытудың түрлі әдіс – тәсілдері бар. Жалпы алғанда, әдіс дегеніміз – білім берудің негізгі теориясы, ал тәсіл – іс, меншікті іс деген мағынаны білдіреді. Сондықтан ұстаздың оқыту әдісі тек әрекеттің негізгі мақсаты болуы шарт. Әр түрлі құралдарды қолдану әдіске бағынышты болады.

Қазіргі уақытта мемлекеттік тілді өзге ұлт өкілдері тыңдаушыларына үйрету – қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің басты міндеті. Тіл аса маңызды қатынас құралы. Қазақ тілі балабақша, мектеп, орта, жоғары оқу орындарында жалпыға бірдей міндетті білім беру талаптарына сай оқытылып, үйретіліп келеді. Ал аталмыш білім

беру сатыларынан өткен, бүгінде қызмет атқарып жүрген ересек қауымға қазақ тілін жеделдете үйрету – еліміздің тілдік егемендігінің бірден – бір талабы. Тыңдаушыларға мемлекеттік тілді оқыту және оны тиісті дәрежеде игерту – қазіргі күндегі басты мәселелердің бірі болып табылады. Оқытушы белгілі бір нәтижеге қол жеткізу үшін түрлі жаңа технологияларды қолдануы қажет. Сол себепті сабақта қолданылған әдіс тыңдаушылардың өз ынтасын, ішкі қозғаушы күшін жұмысқа бағыттауды ұстанады. Бірақ оқытушы қай әдісті таңдамасын, оның тіл үйренушінің қабылдауына жеңіл, тиімділігі мол, нәтижелі болуын, ең негізгісі, дидактикалық мақсат – міндеттерге сәйкес келуін ескеру қажет.

Тыңдаушыларға қазақ тілін игеру үшін сабақ қызықты, әрі тартымды болуы тиіс. Сабақтың қызықты, сапалы өтуі тікелей оқытушының шеберлігіне байланысты. Сондықтан оқытушы тыңдаушыға білім беруде әр түрлі оқу үрдісінің жаңа технологияларын тиімді қолдана білуі, тақырыпты саналы, сапалы меңгеруіне бағдар беріп отыруы тиіс. Оқытушы әрдайым ізденісте болса ғана, тыңдаушылардың қазақша сөйлеу дағдылары қалыптасып, тілге деген қызығушылықтары артады.

Зерттеу әдістері

Сабақ барысында бұл мәселені шешудің сан алуан жолдары бар. Солардың қатарына ойын әдісін жатқызуға болады. Тіл үйрету мақсатын алға қоя отырып, сабақтарда ойын технологиясына басты назар аударып, соны сабағымызда қолдануға тырысамыз. Сабақ кезінде ойын элементтерін пайдалану тыңдаушылардың қызығушылығын оятатындығына, танымдық белсенділігін, оқуға деген ынтасын арттыратындығына көзіміз іс – тәжірибе барысында анық жетті. Өйткені ойын – жаңа тақырыпты ашуда, оны жүйелеуде, сондай – ақ өткен материалдарды еске түсіруде, алған білімді жинақтауда да өте тиімді әдіс. Ойын әдісін ұстаз мақсатты түрде сабақтың кез келген кезеңінде яғни, басында, ортасында, соңында да пайдалана алады. Сабағымызда чайнворд, бағдарлау, «қарлы көш», «кемпіркосақ», сандар сөйлейді және де т.б. ойындарды пайдаланамыз.

Күнделікті сабақ беру барысында өзіміздің өткізген іс – тәжірибемізді әріптестермен бөлісу мақсатында сабақ жоспарын ұсынып отырмыз. Бұл мемлекеттік тілді оқитын мемлекеттік және мемлекеттік емес мекемелердің қызметкерлеріне арналған.

Зерттеу нәтижесі

Сабақтың тақырыбы: Қызмет көрсету орындары.

Сабақтың мақсаты:

1) Қызмет көрсету орындары тақырыбы бойынша тыңдаушылардың білімдерін бекіту. Жазылым, айтылым, оқылым, тыңдалым негізінде оқитындардың ойын, пікірін жеткізе алуға бағытталған тапсырмалар жүйесін ұсыну.

2) Тыңдаушылардың ауызша сөйлеу мәдениетін қалыптастыру. Топпен және жеке жұмыс жасау.

3) Өз мамандығын сүйеге, оны мақтан тұтуға тәрбиелеу.

Сабақтың түрі: бекіту сабағы.

Сабақтың әдіс – тәсілдері: сұхбаттасу, әңгімелесу, пікір – талас, ойын әдісі.

Сабақтың көрнекілігі: сызба, аудиожазба, қиықшылар, интерактивті тақта, бейнеролик, таныстырылым.

Сабақтың барысы:

I. Ұйымдастыру кезеңі.

а) сәлемдесу.

ә) топты түгендеу.

б) көңіл – күйлерін сұрау

«Қарлы көш» әдісі.

– Бүгінгі сабағымызда қонақтарымыз бар, сондықтан өзімізді ерекше таныстырып өтейік. Сіз өз есіміңізбен бір қасиеттеріңізді атаңыз. Ал көршіңіз сізді айтады және өзін таныстырады.

М – ы: Менің атым – Әлия, мен сұлуымын. Менің есімім – Қайрат, мен тапқырмын. Әлия – әдемі. Қайрат – тапқыр. Менің атым – Танат. Мен жомартпын ...)

II. *Үй жұмысын тексеру.*

АЙТЫЛЫМ. «Кемпіқосақ» әдісі. (2 түрлі түсті қиықшаларды таратамыз. Оларда сұрақтар жазылып тұрады).

- 1) Көлік бұзылса қайда барасыз? (Көлік жөндеу орталығына)
- 2) Құжаттарды алу, рәсімдеу, анықтамалар алу үшін қайда барасыз? (ХҚКО – ЦОН)
- 3) Құжаттарды растау үшін баратын жер. (Нотариус)
- 4) Киім тазалату және жудыру үшін қайда барасыз? (Киім тазалау орталығына)
- 5) Дәрігерге қаралу үшін қайда барасыз? (Емханаға)
- 6) Тамақ ішу, қонақ шақыру үшін баратын жер? (Дәмхана, мейрамхана)
- 7) Азық – түлік сатып алатын жер? (Дүкен, гипермаркет)
- 8) Дәрі алу үшін қайда барасыз? (Дәріханаға)
- 9) Шашты қию үшін қайда барасыз? (Шаштаразға)
- 10) Ақша алу, ақша салу үшін қайда барасыз? (Банкке)

2 – тапсырмамыз чайнвордпен жұмыс.

2 – тапсырма. *Қызмет көрсету орындары тақырыбына қатысты сөздерді тауып, аудармасын айтып, сөз тіркестерін құрастырыңыздар.*

Бұл тапсырманың мақсаты: *сөздік қорын молайту.*

Кесте 1 Әріптер

Ш	А	Л	І	Р	М	Е	Т	А	М
Т	Ш	Ө	К	І	Ш	Ө	К	З	І
А	Р	К	Қ	Ұ	Ж	А	Т	А	И
З	А	А	Н	А	Х	М	Е	Л	К
Ж	А	Н	А	Р	М	А	Й	А	У

(шаштараз, көлік, жанармай, көшірме, құжат, тазалау, емхана, киім)

Нәтижесі: осы тапсырманы орындау барысында тыңдаушылар тақырыпқа қатысты сөз тіркестері мен сөйлемдер құрастыра алатын болады.

II. *Жаңа сабақ.*

– Жарайсындар, жаңа сіздердің сөз тіркестеріңіздің арасында көлік, жанармайға байланысты сөздер болды. Ал енді келесі тапсырмада да осы сөздер кездеседі.

ТЫҢДАЛЫМ. (тындайды)

3 – тапсырма. *Мәтінді мұқият тыңдаңыздар. Түсініксіз сөздерді теріп жазыңыздар.*

А) *2 рет тыңдайды, не туралы екенін айтады.*

Мақсаты: *Тыңдау арқылы есте сақтау қабілеттерін дамыту.*

– Мәтін не туралы?

Нәтижесі: осы тапсырманы орындау барысында тыңдаушылар тыңдаған материалдың мазмұнын саналы түрде қабылдайды.

– Қандай түсініксіз сөздерді кездестірдіңіз. Кім жазып алды?

ЖАЗЫЛЫМ

1) *Сөздерді оқытқызу, жазғызу.*

тыйым салу – запрещать

кедергі келтірмеу – не препятствовать

жол қозғалысы – дорожное движение

сыпайы болу – быть вежливым

шыдамсыздық – нетерпение

дөрекілік – грубость

сөз таластыру – прение, спорить

дәлелденбеген айып – не доказанная вина

жауапкершілікке тарту – привлечь к ответственности

көлік құралы – транспортное средство

4 – тапсырма. Жаңа сөздермен сөйлем құрастыру. (Оқу)

ОҚЫЛЫМ

5 – тапсырма. Мәтінмен жұмыс. (Мәтінді оларға таратып беру)

Жол полициясы қызметкерінің әрекеті заңмен белгіленген. Көлікті себепсіз тоқтатуға тыйым салынған. Көлікті тоқтатқан кезде, қозғалысқа кедергі келтірмеу қажет. Жол – патруль полициясының қызметкерлері жол қозғалысы қатысушыларымен сыпайы түрде сөйлесуі тиіс. Азаматтармен сөйлескенде жол – патруль полициясының қызметкерлеріне сөз таластыруға, шыдамсыздық танытуға, дөрекілікке дөрекілікпен жауап беруге болмайды. Жол – патруль полициясының қызметкері лауазымын, арнайы атағын және аты – жөнін айтып, өзін таныстырады. Содан кейін көлік құралын тоқтатудың себебін хабарлайды. Жүргізушіні дәлелденбеген айыптар бойынша жауапкершілікке тартуға болмайды.

АЙТЫЛЫМ

6 – тапсырма. «Идеал» стратегиясы. (Мәтінді талдау)

а) Мәтін бойынша қандай мәселені анықтауға болады?

ә) Сіздердің бастарыңызда осындай жағдай болды ма?

в) Сіздер сонда не істедіңіздер? Әрекетіңіз қандай болды?

Мақсаты: тыңдаушылардың айтылым, сөйлесім әрекеттері мен сөйлеу мәдениетін дамыту.

Нәтижесі: осы тапсырманы орындау барысында тыңдаушылар ойларын дәлелдей алатындығын көрсетеді.

– Осы мәтінді пысықтау мақсатында жазбаша тапсырма орындау.

7 – тапсырма. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап беріңіздер.

1/ Мәтінге сәйкес келмейтін ақпаратты таңдаңыз.

А) Жүргізушілер полиция қызметкерімен сөз таластыруға, дөрекі сөйлеуге, шыдамсыздық танытуға болады.

- Б) Көлікті себепсіз тоқтатуға болмайды.
- С) Полиция қызметкері көлік жүргізушімен сыпайы сөйлесуі тиіс.
- Д) Қызметкер жүргізушіге өзін таныстырады.

2/ Мәтінге сәйкес ақпаратты таңдаңыз.

- А) Жүргізушіні дәлелденбеген айыптар бойынша жауапкершілікке тартады.
- Б) Азаматтармен сөйлескенде полиция қызметкері ең алдымен олардың аты – жөнін сұрайды.
- С) Жол полиция қызметкері үлкен жылдамдық үшін тоқтатты.
- Д) Полиция қызметкері жүргізушілермен биязы сөйлесулері керек.

3/ Мәтінде жауабы бар сұрақты таңдаңыз.

- А) Жол – патруль полициясының қызметкері көлікті немен тоқтатады?
- Б) Жол – патруль полициясының қызметкерлерімен қалай сөйлесу керек?
- С) Жүргізуші айыпты қайда төлейді?
- Д) Жол – патруль полициясына жүргізушілер қандай құжат беруі тиіс?

4/ Мәтіндегі басты тірек сөздерді табыңыз.

- А) Жол полициясы, көлік, міндеттері.
- Б) Жүргізуші, азаматтар, айып.
- С) Жауапкершілік, жол – патруль, мерзім.
- Д) Сөз таластыру, жолаушы, лауазым.

– Жарайсыздар! Ал енді сабақтың басында таратқан қиықшаларға назар аударыңыздар. Олардың түсіне қарай 2 топқа бөлініңіздер.

8 – тапсырма. «Қала ішін бағдарлау» ойыны.

Тапсырманың мақсаты: жергілікті полиция департаментінен шығып төмендегі бағыт – бағдарлар бойынша тиісті жерлерге жету. (бұл тапсырманы бастамас бұрын, көмекші есімдерді еске түсірейік)

Рядом –	Жанында / қасында
Напротив –	Қарама – қарсысында
Между –	Арасында
В углу –	Бұрышта
Прямо –	Тура
Налево	Сол жаққа
Направо –	Оң жаққа
Вперед –	Алға
До –	Дейін
Повернуть –	Бұрылу

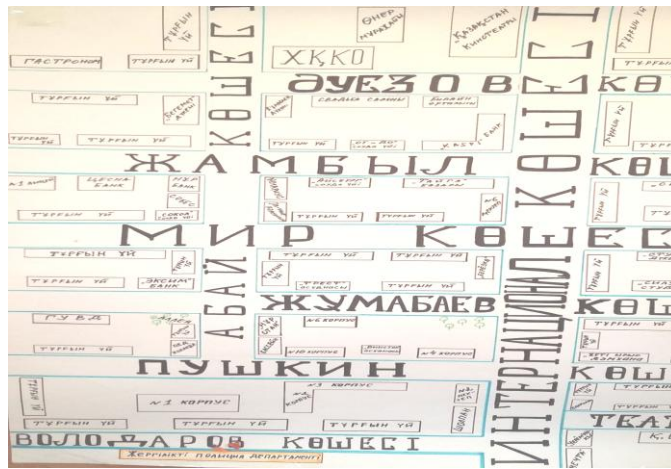
Мақсаты: тыңдаушылардың жазылым әрекеті мен грамматикалық сауаттылығын арттыру

– Әр командадан бір адам шығады, белгіленген жерге бағыт арқылы баруларыңыз керек.

1. Жергілікті полиция департаментінен шығып, Володаров көшесімен Интернационал көшесіне дейін барыңыз. Енді сол жаққа бұрылыңыз. Сіз Интернационал көшесіндесіз. Осы көшемен Пушкин көшесіне дейін тура жүре беріңіз. Қайтадан сол жаққа бұрылыңыз. Пушкин көшесімен Абай көшесіне дейін барыңыз. Осы жерде оң жаққа бұрылыңыз да, Абай көшесімен тура жүре беріңіз. Қайтадан сол жаққа бұрылыңыз. Ол ішкі істер органдары құрылуының 25 жылдығына арналған

аллеясына қарама – қарсы орналасқан. Бұл не? (*Эксим банк*) Онда не үшін келдіңіз, қалай ойлайсыз?

2. Сіз Володаров көшесіндесіз, Жергілікті полиция департаментінің алдында тұрсыз. Енді оң жаққа бұрылыңыз. Володаров көшесімен Интернационал көшесіне дейін барыңыз. Қайтадан сол жаққа бұрылыңыз. Осы Интернационал көшесімен Жамбыл көшесіне дейін тура жүре беріңіз. Қайтадан сол жаққа бұрылыңыз. Жамбыл көшесімен Абай көшесіне дейін барыңыз. Бағдаршамның қасына тоқтаңыз. Енді оң жаққа бұрылып, көшені кесіп өтіңіз. Абай көшесімен тура жүре беріңіз. Әуезов көшесінен өтіңіз. Ол оң жақ бұрышта, Абай мен Әуезов көшесінің қиылысында орналасқан. Бұл не? (Халыққа қызмет көрсету орталығы – ЦОН) Онда не үшін келдіңіз, қалай ойлайсыз?

Нәтижесі: күнделікті өмірдегі жағдаяттарда қазақ тілінде бағыт – бағдар айта алатын болады

СӨЙЛЕСІМ

9 – тапсырма. Диалог құрастыру. (Бағыт бойынша барған орны бойынша диалог құрастыру. Сахналық көрініс түрінде көрсету)

А) ХҚКО (ЦОН)

Ә) Банк

Мақсаты: тыңдаушылардың айтылым, сөйлесім әрекеттері мен сөйлеу мәдениетін дамыту.

Нәтижесі: осы тапсырманы орындау барысында тыңдаушылар командамен жұмыс жасау, ойларын дәлелдей алатындығын көрсетеді.

Біз сіздермен бірнеше тапсырма орындадық, ал енді сәл демалып алыңыздар.

Видеоролик. (Тұрсынбек Қабатовтың «Жол ережелері» әзілінен үзінді)

Жақсы, ал енді сабағымызды аяқтайық. Ол үшін маған көмектеседі. Сіз бүгін тілші боласыз. Әріптестеріңізден интервью алыңыз.

«Микрофон» әдісі

- Бүгінгі сабақ немен ұнады?
- Сізге ше?
- Қандай тапсырма сізге жеңіл болды?
- Сізге ше?
- Қандай тапсырма қиын болды?
- Сізге ше?
- Қандай тапсырма қызықты болды?

V. *Сабақты қорыту.*

VI. *Бағалау.*

VII. *Үй жұмысы. Жаңа сөздерді жаттау.*

Қорытынды

Қорытындылайтын болсақ, сабақта түрлі жаңа технологияларды пайдалану барысында тыңдаушылардың сабаққа деген қызығушылығы артады. Оқытушылар да өздеріне қажетті әдістемелік, дидактикалық көмекші құралдарды молынан ала алады.

Сабақтың танымдық, әдістемелік жағынан қызықты өтуі ұстаздың үнемі іздену, заманауи әдіс – тәсілдерді қолдану, оқыту әдістемесін жаңартып отыруына байланысты болмақ.

Әдебиет:

1. А. Меңжанов «Педагогикалық пәндерді оқыту әдістемесі» Алматы, 1996 ж.
2. «Қазақ тілін үйренейік» №3, 2012, 12 – бет.
3. «Қазақ тілі мен әдебиеті орыс мектептерінде» № 6, 2011, 25 бет.
4. М.М. Жанпеисова. «Модульді оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде» А., 2002.
5. А.В. Петров «Ойын әрекеті арқылы белсенділікке баулу». 2001.

ӘОЖ 81.371.2

ТҰРАҚТЫ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІНІҢ ГРАММАТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Ғабдулина М.Ғ.

*(п.ғ.к., доцент, М. Қозыбаев атындағы СҚМУ, қазақ филологиясы кафедрасы,
Петропавл қ., gabdulina4915@mail.ru)*

Аңдатпа

Нақты материалдар негізінде фразеологизмдердің грамматикалық ерекшеліктері қарастырылған. Зерттеудің мақсаты – тұрақты сөз тіркестерінің морфологиялық ерекшеліктері мен синтаксистік қызметін анықтау. Зерттеуде фразеологизмдердің құрылымы, морфологиялық ерекшеліктері және сөйлемдегі қызметі талданған. Зерттеу әдістері: сипаттама, компоненттік талдау, құрылымдық – семантикалық талдау. Зерттеу материалдарын қазіргі қазақ тілі курстарында пайдалануға болады.

Түйінді сөздер: тұрақты сөз тіркестері, құрылым, грамматикалық ерекшелік, сөйлем мүшелері, морфологиялық ерекшеліктері.

Аннотация

На основе фактического материала рассматриваются грамматические особенности фразеологизмов. Цель исследования – определить морфологические особенности и синтаксическую роль устойчивых словосочетаний. Определена структура, проанализированы морфологические особенности устойчивых словосочетаний и их роль в предложении.

Методы исследования: описательный, компонентный, структурно – семантический анализ. Результаты исследования могут быть использованы при изучении курса современного казахского языка.

Ключевые слова: устойчивые словосочетания, структура, грамматические особенности, члены предложения, морфологические особенности.

Annotation

The grammatical features of phraseological units are considered on the basis of the actual material. The objective of research is to define morphological features and a syntactic role of set phrases. The structure is defined and morphological features of set phrases and their role in the sentences are analysed.